

ROMANA POZNIAK

Institut za etnologiju i folkloristiku

Šubićeva 42,

HR – 10 000 Zagreb, Hrvatska

romanapozniak@ief.hr

 orcid.org/0000-0002-5575-8762

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Članak nastoji prikazati polazišta za tumačenje transformacije humanitarnog rada i opimjeriti prakse koje upućuju na njegovu profesionalizaciju i izgradnju bliskog odnosa s područjem političkog djelovanja. Zasnovan kao filantropijski projekt i imperativ o spašavanju života i/ili reduciranju patnje, u posljednjih nekoliko desetljeća humanitarizam je formalizirao koncept pružanja pomoći i počeo se manifestirati u aspektima tipičnima za poslovnu i korporacijsku kulturu. Prakse profesionalizacije i odnos između dva pojma koji ostavljaju dojam suprotstavljenih varijanti shvaćanja humanitarnog rada – pomoć i posao – problematiziraju se na osnovi etnografije rada i analize intervjua provedenih s humanitarnim radnicima iz izbjegličkog kampa u Slavonskom Brodu.

Ključne riječi: *humanitarni rad, humanitarizam, izbjeglički kamp, pomoć, posao*

UVOD – O HUMANITARNIM PRAKSAMA U PODRUČJU IZBJEGLIŠTVA¹

Neka znanstvena istraživanja (vidi npr. Hameršak i Pleše 2017b; Petrović 2016, 2017) već su upozorila na ambivalentan, ali istodobno i iznenađujuće skladan odnos između humanitarnih i sigurnosnih tumačenja izbjeglištva. Medijski izvještaji o prirodnim katastrofama, ratnim razaranjima i drugim humanitarnim krizama najčešće uprizoruju neposredno stradanje kako bi gledatelje suočili sa stravičnim posljedicama takvih događaja. Bez obzira na to je li riječ o partikularnim predodžbama ili dosljednom informiranju, fotografije izglednule djece, leševa nakon bombardiranja, ljudi koji bježe

---

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom "Transformacija rada u posttranzicijskoj Hrvatskoj" (IP-2016-06-7388).

iz svojih domova, čamaca prepunih izbjeglica i slični “prizori tuđeg stradanja” (Sontag 2005) dio su oruđa kojim humanitarci nastoje potaknuti empatiju i osjećaj srama u globalnoj javnosti, pa čak i pozvati na preuzimanje odgovornosti (Weiss 2013). Međutim, te se metode koriste i za promociju humanitarnih agencija koje prve pristižu na mjesto nesreće i vode brigu o žrtvama nasilja. U isto vrijeme u medijima se pojavljuje slika o migrantima, izbjeglicama i tražiteljima međunarodne zaštite² kao o sigurnosnoj prijatelji i često ih se sumnjiči za iskorištavanje sustava azila i narušavanje državnog suvereniteta. Kao što pokazuju brojni primjeri,³ prakse kriminalizacije i arbitrarna primjena zakona u području izbjeglištva i neregularnih migracija na političkoj razini već gotovo uobičajeno proizvode imaginarij o prijetećem strancu (usp. Pozniak i Petrović 2014).

Osim u javnom i medijskom prostoru, humanitarno-sigurnosni pogled na izbjegličko pitanje ogleda se u općem zakonodavnom sustavu koji nastoji regulirati suvremene prisilne i neregularne migracije. Politike azila i migracija reflektiraju ambivalentan pogled na izbjeglištvo, pa tako sigurnosne tehnike tretiraju izbjeglice kao objekte kontrole, a humanitarne tehnike tretiraju ih kao objekte skrbi (usp. Malkki 1985, prema Malkki 1992). Dvodimenzionalna reprezentacija izbjeglice zanemaruje širok raspon okolnosti i osobnih povijesti neke migracijske situacije. Uz to, zbog sigurnosne interpretacije prakse uskraćivanja prava ili otežavanja pristupa pravima mogu se doimati opravdanima, dok, s druge strane, humanitarna interpretacija tretira bespomoćnost kao karakteristiku izbjeglištva zbog čega se pružanje pomoći shvaća kao nužnost, a izbjeglice portretira kao anonimne žrtve koje, u nedostatku mogućnosti da upravljaju vlastitim životima, pasivno primaju pomoć (usp. Malkki 1996). Prakse “humanitarno-sigurnosnog menadžmenta” (Hameršak i Pleše 2017b:120) jasno su se očitovale u radu Zimskoga prihvatno-tranzitnog centra Republike Hrvatske u Slavanskom Brodu, a koji će u ovom radu poslužiti kao poprište za analizu transformacija i kontradikcija fenomena humanitarnog rada.

---

² Cilj ovog rada nije ulaziti u kategorizaciju izbjeglištva i migracija i problematizirati njezina potencijalna ograničenja. Važno je samo naznačiti da sva tri pojma – migrant, izbjeglica i tražitelj međunarodne zaštite – nastaju kao diskurzivne prakse pravnog i političkog sustava koji regulira fenomene izbjeglištva i migracija. Osim toga, njihovo se značenje bitno formira pod utjecajem humanitarnih aspekata koje razmatram u tekstu.

³ Brojni mediji i nevladine udruge izvještavaju o policijskom nasilju i protjerivanju tražitelja međunarodne zaštite na granici Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Na primjer, o tome govore dva teksta u *Guardianu*: “‘They didn’t give a damn’: first footage of Croatian police ‘brutality’” (<https://www.theguardian.com/global-development/2018/nov/14/didnt-give-a-damn-refugees-film-croatian-police-brutality-bosnia>) i “Croatia violating EU law by sending asylum seekers back to Bosnia” (<https://www.theguardian.com/global-development/2018/nov/14/didnt-give-a-damn-refugees-film-croatian-police-brutality-bosnia>) i *online* izvještaj organizacije Human Rights Watch “Croatia: Migrants Pushed Back to Bosnia and Herzegovina” (<https://www.hrw.org/news/2018/12/11/croatia-migrants-pushed-back-bosnia-and-herzegovina>).

Premda tema ovog rada nije biopolitička interpretacija izbjeglištva, za razumijevanje recentnih rasprava o humanitarnom radu, važno je skrenuti pozornost na činjenicu da kritika humanitarizma svoja uporišta najčešće pronalazi u biopolitičkom pogledu na suvremena društvena i politička zbivanja. Kritika se najviše odnosi na načelnu apolitičnost humanitarizma koji, spašavajući goli život, izbjeglice lišava političkog značenja. U tom smislu dolazi do depolitizacije fenomena izbjeglištva. Međutim, humanitarizam se istodobno pojavljuje kao jedan od vodećih principa u međunarodnoj politici, a iz toga, paradoksalno, proizlazi njegova suštinska političnost (Barnett 2005, 2010, 2011; Fassin 2007, 2012; Petrović 2016). Tomu valja nadodati da humanitarna politika stvara asimetričan odnos između humanitarnih radnika i izbjeglica jer izbjeglice postaju "klijentima onih o kojima ovisi njihova sigurnost i egzistencija"⁴ (Harrell-Bond 2002:55). Na sličan način, pored predodžbe o izbjeglicama kao bespomoćnim žrtvama, stvara se predodžba o humanitarcima kao nesebičnim pomagačima (usp. Malkki 2015). Liisa Malkki (2015) upozorava da ovom problemu treba pristupiti mimo takve binarne podjele, a Miriam Ticktin (2014) smatra da tomu mogu pripomoći etnografije koje bi zahvatile transformacije humanitarizma i kompleksnost rastućega humanitarnog sektora. Ta polazišta smatram važnima iz dva razloga. Prvo, humanitarni rad s izbjeglicama važno je staviti u vezu s pojavom sekuritizacije izbjeglištva i migracija i imati na umu da su migracijske politike i politika azila uvjetovane dinamikom između humanitarne i sigurnosne domene te da one predstavljaju dio istog sustava. Drugo, politike humanitarizma uglavnom se preispituju iz perspektive izbjegličkih studija, a ne iz rakursa studija o radu. Zbog toga nastojim pokrenuti raspravu o transformacijama humanitarnog rada nastalima u kontekstu uznapredovale (neo)liberalizacije, a to ću napraviti na primjeru rada u izbjegličkom kampu u "hrvatskoj dionici balkanskog koridora" (Hameršak i Pleše 2017a) 2015. i 2016. godine.

S namjerom da pomno pristupim analizi profesionalnoga humanitarnog rada, prvo ću problematizirati koncept humanitarizma, nakon toga opisati polazišta za razumijevanje njegovih transformacija, a u posljednjem dijelu prikazat ću istraživačke spoznaje nastale na osnovi etnografije rada u Zimskom prihvatno-tranzitnom centru za migrante u Slavonskom Brodu i ponuditi kulturnoantropološku analizu radnog iskustva s izbjeglicama na temelju šest polustrukturiranih intervjua provedenih sa zaposlenicima toga kampa. S obzirom na to da sam nekoliko godina volontirala i radila s izbjeglicama i tražiteljima međunarodne zaštite, prije provedbe intervjua bila sam dobro upoznata s načinom rada humanitarnog sektora. Etnografija rada iznesena u ovom tekstu nastaje upravo kroz moje radno i volontersko iskustvo te istodobnom primjenom kulturnoantropološke istraživačke metode promatranja sa sudjelovanjem. Specifičnost

---

⁴ Prijevodi svih citata s engleskog na hrvatski su autoričini.

takve pozicije, a samim time i istraživačkih impresija o strukturi i semiotici humanitarizma slavonskobrodskog kampa, nalazi se u procesu nadvladavanja dviju, na prvi pogled suprotstavljenih pozicija koje sam zauzimala angažirajući se tijekom izbjegličkog tranzita kroz Hrvatsku – radnice i istraživačice. Drugim riječima, jukstapozicija između tih dvaju položaja iznjedrila je (auto)etnografiju humanitarnog rada. Naime, priključivši se isprva u ulozi volonterke, malo više od mjesec dana nakon početka razdoblja u medijima poznatog pod sintagmom *izbjeglička kriza*, dobila sam plaćeni posao u neprofitnoj organizaciji⁵ u kampu. Predlažući etnografiju rada kao modus ovoga radno-istraživačkog iskustva, nastojim analizirati način na koji je funkcionirao kamp, retrospektivno promišljajući vlastite dojmove, spoznaje i radnu svakodnevicu. Važno je skrenuti pozornost na to da na samom početku ovog angažmana nisam imala jasno određene istraživačke namjere. One su se uglavnom formirale tijekom, i nakon, ovog posla i to zbog prepoznate potrebe za adresiranjem ključnih mjesta za razumijevanje suvremenog humanitarizma uvjetovanog poslovnim modelima neoliberalne ekonomije i njegovim manifestacijama na mikrorazini izbjegličkog kampa u Slavonskom Brodu. Intervjui su provedeni kasnije, a tom su prilikom svi sudionici istraživanja adekvatno informirani o ciljevima i temi istraživanja.

KONCEPTUALIZACIJA HUMANITARIZMA I NEKA POVIJESNA ISHODIŠTA

Humanitarizam se ponajprije odnosi na potrebu, ali i na dužnost, pomaganja skupinama i pojedincima koji pate. Najčešće se tumači kao sućut, dobročinstvo ili nesebičan čin pomaganja (usp. Malkki 2015; Ticktin 2014). Općenito govoreći, nastojanja za ublažavanje iskustva patnje dobro su poznata prošlim generacijama. Na primjer, brojne su religije pridavale posebnu pažnju ljudskoj nesreći, nastojeći je olakšati postupcima poput obreda oplakivanja ili teoloških artikulacija o boli i patništvu (Bornstein i Redfield 2010:7). Međutim, posljednjih nekoliko desetljeća svjedočimo stvaranju novih razumijevanja i pravila koja prirodne katastrofe i civilne žrtve rata prikazuju kao “humanitarne krize”, a sve brojnije međuvladine i nevladine organizacije koje nastoje pružati pomoć žrtvama (ibid.:3-4) transformiraju se u industriju pomoći (usp. Duffield

---

⁵ Uzimajući u obzir naglašenu potrebu za diskrecijom i postojeće restrikcije o širenju informacija dobivenih u sklopu rada u profesionalnom humanitarnom sektoru, te u nastojanju da napravim distinkciju između organizacijskog i istraživačkog rada, u tekstu neću imenovati agenciju niti definirati program na kojem sam radila. Spoznaja i rezultati istraživanja reflektiraju kritiku suvremenog humanitarizma na općoj razini kao i njegove administrativno-upravljačke mehanizme u specifičnom kontekstu slavonskobrodskog kampa za izbjeglice, stoga kritika jedne partikularne humanitarne organizacije nije u fokusu ovog teksta.

2012). U potrazi za odgovarajućom artikulacijom humanitarizma, Ticktin (2014) upozorava da se ovaj fenomen ne može jednostavno definirati, jer je riječ o etosu na koji se, s jedne strane, može gledati kao na skup osjećaja, a s druge kao na sustav pravila. Radi se o ambivalentnoj strukturi koja u isto vrijeme djeluje kao "moralni imperativ za intervenciju i kao oblik vladanja" (ibid.:274). Barnett će ustanoviti da je humanitarizam, nekoć ograničen na pružanje pomoći u hitnim situacijama, postao poput komunizma, nacionalizma i liberalizma, projekt koji nastoji transformirati svijet u kojem živimo (2005:733). Suvremeni, postmoderni humanitarizam razlikuje se od svoga tradicionalnog oblika jer se sve više udružuje sa sferom politike (Petrović 2016), a kao što ću pokazati malo kasnije u tekstu, to se najbolje može uočiti u razvoju nevladinih, međunarodnih i međuvladinih humanitarnih organizacija.

U nastojanju da pobliže odredim podrijetlo humanitarizma i njegovu preobrazbu u suvremenom kontekstu, koristim radove istraživača i teoretičara međunarodnih odnosa Michaela Barnetta (2005, 2010, 2011) i njegove spoznaje o povijesti i transformacijama humanitarnog sektora. Podrijetlo *međunarodnoga humanitarnog poretka* pronalazimo u "mješavini tehnoloških, ekonomskih, religijskih i ideoloških promjena kasnog 18. i ranog 19. stoljeća" (Barnett 2010:3). U užem smislu, abolicionizam 19. stoljeća bio je preteča osnivanju Međunarodnoga Crvenog križa i utemeljenju međunarodnoga humanitarnog prava, a to dvoje jest osnova koja je u 20. stoljeću pomogla definirati norme, institucije i organizacije usmjerene na zaštitu života (ibid.). Skupine nalik današnjim nevladinim organizacijama sudjelovale su u vodećoj opoziciji koja je zagovarala aboliciju ropstva u Velikoj Britaniji, a nakon toga su proširile svoje mandate na ukidanje ropstva i u drugim zemljama (Werker i Ahmed 2008:4).

Premda postoji mnoštvo povijesnih trenutaka koji su na ovaj ili onaj način odredili razvoj humanitarizma, događaji u Europi nakon Drugoga svjetskog rata i osnivanje Ujedinjenih naroda sasvim sigurno mijenjaju prirodu međunarodnih odnosa i otvaraju put reinterpretaciji humanitarnih praksi općenito. Hardt i Negri vide UN kao polazište koje je pravno utemeljilo začetak supranacionalnog stanja u međunarodnim odnosima (2010:17–19). Područje ljudskih prava, etablirano nakon rata, slijedi načelo univerzalnosti i stavlja pojedinca u prvi plan, a na taj način pomaže obnoviti ustajale političke odnose i odnose moći. Osim što je usmjeren prema čovjeku, takav pristup nadilazi tradicionalnu podjelu na lijevo i desno, a fokus na objektivnim i univerzalnim vrijednostima potiče ulaganje napora u razvoj međunarodne zajednice (Barnett 2011:167). U sklopu UN-a osnovane su brojne međunarodne agencije, a mnoge organizacije koje su se dotad bavile nepristranim pružanjem pomoći u kriznim situacijama usvajaju diskurs "prava" i polako počinju zagovarati strukturne društvene promjene, o čemu će više riječi biti kasnije u tekstu. Premda još uvijek ne možemo tvrditi da su humanitarni rad, razvoj i ljudska prava identična polja u praksi, atmosfera širenja univerzalnih vrijednosti i progresivnih

ideja koje je uvjereno promovirao (i još uvijek to radi) UN umnogome ih je povezala, a to je posebice vidljivo u diskursu suvremenoga humanitarizma (usp. Barnett 2005, 2011).

Procjenjuje se da je u Europi nakon Drugoga svjetskog rata bilo otprilike 30 milijuna ljudi koje se moglo smatrati izbjeglicama, a to je bio uzrok za uspostavu UNHCR-a (specijalizirane agencije za izbjeglice) i donošenje Konvencije o statusu izbjeglica 1951. godine. Međutim, Konvencija se odnosila samo na europsku izbjegličku krizu, a Protokolom iz 1967. godine definicija izbjeglice proširena je na globalnu razinu (Petrović 2016:289–290). Organizacije poput UNHCR-a, koje su se dotad fokusirale na pružanje pomoći europskim izbjeglicama i rekonstrukciju nakon rata, u drugoj polovini 20. stoljeća proširile su područje djelovanja izvan Europe na prostor dekoloniziranog svijeta i političkih zajednica u nastanku. Na ovaj način humanitarizam postaje globalnom pojavom (Barnett 2011), a “sudbina neindustrijaliziranog svijeta subjektom intenzivnih pregovora” (Escobar 1995:31). Koncepti poput *Trećeg svijeta* i *nerazvijenosti* nastaju kao produkti gore opisane atmosfere nakon rata, a zajedno s njima uvriježio se pojam o *tri svijeta* – slobodnim industrijaliziranim nacijama, industrijaliziranim nacijama državnog socijalizma i neindustrijaliziranim nacijama (koje formuliraju Prvi, Drugi i Treći svijet; *ibid.*). Premda su se počele širiti globalno, tijekom druge polovine 20. stoljeća međunarodne humanitarne i razvojne politike ovisile su o stezi i interesima hladnoratovskih odnosa. Međutim, nakon 1989. liberalizacija je doživjela uspon, jer joj se ponudila šira arena postsocijalističkih država. Zapadne države i međunarodne organizacije pozdravile su nadolazeće doba međunarodnog liberalizma i ekonomske globalizacije (Barnett 2011). Kao što prikazujem u sljedećem poglavlju, tad dolazi do nove interpretacije humanitarizma i redefinicije rada brojnih postojećih i novonastalih organizacija.

TRANSFORMACIJA HUMANITARNOG RADA

Pojmom humanitarne pomoći u prošlosti su se opisivali herojski pothvati nekoliko organizacija ili inicijativa, poput protagonista spasilačke profesije kao što su Međunarodni Crveni križ, Save the Children, CARE ili Oxfam, koji su dosljedno slijedili četiri osnovna načela humanitarnog djelovanja: humanost, nepristranost, neutralnost i neovisnost (Barnett 2005, 2011; Weiss 2013). Potonja su načela služila, i još uvijek služe, kao smjernice koje pomažu organizacijama u svjesnom izmicanju od političke interpretacije njihovih misija. Naime, zagovaranje univerzalne ljudskosti i težnja nepristranom, nepolitičkom ponašanju povećavali su mogućnosti za dobivanje pristupa brojnim izvanrednim situacijama, pa tako i onima koje nastaju kao posljedice političkih nestabilnosti ili oružanih sukoba. Zauzimanje strana u ratu, javno zagovaranje, kritika pojedine političke opcije ili samo privid političke pristranosti smanjili bi mogućnost

djelovanja i onemogućili pristup žrtvama, čije je spašavanje (izravno ili neizravno) svrha rada većine humanitarnih organizacija (Barnett 2011). Međutim, devedesetih godina prošlog stoljeća struktura neprofitnih humanitarnih organizacija i logika humanitarnog djelovanja bitno su se promijenile.

Krajem 20. stoljeća humanitarizam je postao prepoznatljivo područje koje zahtijeva specifično znanje profesionalaca, potiče interakciju i širenje informacija među svojim članovima i kolektivnu svijest o tome da je riječ o zajedničkom poslu (Barnett 2005:729). Područje humanitarnog rada počelo se definirati kao stručno polje, a ono je stoga zahtijevalo donošenje normi i pravila koja će pobliže definirati pristup radu i poslovne procese novonastajuće discipline. U kontekstu preispitivanja uloge civilnog društva, Kamat ističe da se ono kao zaseban politički akter u međunarodnom diskursu developmentalizma konstituiralo nakon hladnog rata i nastanka globalnoga slobodnog tržišta (Kamat 2004:157). U skladu s tim smatra da razvoj i profesionalizaciju brojnih nevladinih udruga treba promatrati u vezi s globalnim ekonomskim i političkim procesima koji restrukturiraju javno dobro i privatni interes (ibid.:156). Novonastalu situaciju, a koja se pojavljuje usporedno s idejama neoliberalnih ekonomskih reformi posthladnoratovskog razdoblja (Kamat 2004), Barnett (2005) naziva transformacijom humanitarizma. Definiraju je dvije temeljne karakteristike: politizacija i institucionalizacija.

Jedan od važnijih faktora koji je utjecao na politizaciju humanitarizma zasigurno je politička ekonomija financiranja neprofitnih organizacija. Količina dodijeljenih bespovratnih sredstava u monetarnom je pogledu znatno porasla, a donatorska politika počela je promovirati kompetitivnu poduzetničku narav među neprofitnim akterima i dobročiniteljima. Osim toga, najčešći su donatori države, a financiranje pojedinih organizacija ili humanitarnih akcija u odabranim područjima neizbježno je uvjetovano interesima i vanjskom politikom država donatorica. Iz ovoga se može zaključiti da je suradnja s državama u okolnostima transformirajućeg korpusa dobročiniteljskih organizacija usvojena kao bitan faktor djelovanja humanitarnog sektora (usp. Barnett 2005, 2011). Kao što sam već spomenula, mnoge humanitarne organizacije proširile su svoj rad na programe razvoja i ljudskih prava. To znači da su organizacije ranije usmjerene ponajprije na spašavanje života i pružanje nužne pomoći, a koje su se stoga smatrale apolitičnima, preuzele razvojne i ljudskopravne ideje, fokusirajući se na sprečavanje problema koji uzrokuju humanitarne krize, na izgradnju mira i promociju liberalnih ekonomskih modela u postratnim i "podrazvijenim" zajednicama. Sve veća interakcija između različitih tipova agencija iz različitih sektora utrla je put udruživanju koncepata pomoći, prava i razvoja u diskurs humanitarnog djelovanja koji stoga postaje usko vezan s političkim procesima konstrukcije modernih, legitimnih, demokratskih država (Barnett 2005:727).

Institucionalizaciju humanitarnog rada velikim dijelom potaknuli su izazovi koje su pred voditelje humanitarnih akcija postavljale nove mjere učinkovitosti, osobito u

kontekstu zahtjevnijih donatorskih procedura u svrhu pravdanja korištenja bespovratnih sredstava. Donatori su počeli s primjenom principa novoga javnog menadžmenta očekujući da im organizacije predoče dokaze da je njihov novac potrošen u odgovarajuće svrhe i na odgovarajući način (ibid.:730). Kao što sam prije spomenula, ovi principi potječu od neoliberalnih ciljeva još iz 1980-ih godina: "Jedan od ciljeva neoliberalizma bio je smanjiti ulogu države u osiguranju javnih usluga i, umjesto toga, osloniti se na komercijalne i volonterske organizacije koje su se smatrale učinkovitijima" (ibid.).

Osim što su oblikovale izvještajne mehanizme, metode za mjerenje rezultata i pravilnike o postupanju, mnoge su organizacije redefinirale svoje mandate i područje djelovanja. Zauzevši određenu nišu na tržištu profesionalne pomoći u krizama, one su se mogle specijalizirati za posebno područje humanitarne pomoći (npr. zaštita djece, medicinska pomoć, distribucija hrane, zagovaranje ljudskih prava itd.) i tako provoditi program ili promovirati pristup po kojem će se razlikovati od drugih humanitarnih aktera. Posljednjih nekoliko desetljeća humanitarni se rad birokratizirao, organizacije su se međusobno počele nadmetati, a humanitarizam je postao prepoznatljiva profesija i zaseban sektor na tržištu rada.⁶

Do 1990-ih nevladine organizacije imale su na raspolaganju sporiji sustav rada i osoblje koje se uglavnom educiralo tijekom samog angažmana. Međutim, neke od prominentnijih organizacija u tom području danas se mogu pohvaliti utjecajnom pozicijom i mogućnošću da sada već golemom broju educiranih i specijaliziranih profesionalaca osiguraju asistenciju i dodatne treninge kada i gdje je potrebno (ibid.:723). Na primjer, organizacija *Doktori bez granica* osnovala se 1970-ih u jednom pariškom stanu, a u nešto više od tri desetljeća narasla je u međunarodnu mrežu koja broji 19 neovisnih odjela, provodi programe u više od 70 država, broji 2000 međunarodnih i 15 000 nacionalnih zaposlenika i koristi se godišnjim budžetom koji je 2006. godine iznosio 703 milijuna američkih dolara (Barnett 2005:723; Bornstein i Redfield 2010:19). Iste godine, budžet Međunarodnoga Crvenog križa iznosio je 771 milijun, a UNHCR-ov 1154 milijuna američkih dolara (Bornstein i Redfield 2010:18). Godišnji budžet UNHCR-a 2012. godine popeo se na vrtlogavih 3,5 milijarde američkih dolara (Weiss 2013:35).

Do početka 21. stoljeća prepoznala se potreba za jasnijom definicijom rada, učinkovitim procedurama i novim protokolima o postupanju u izvanrednim situacijama. Osim podrazumijevajućeg cilja zaštite krajnjih korisnika, odnosno primatelja pomoći, donošenjem brojnih smjernica o postupanju i reinterpretaciji mandata, organizacije

---

⁶ Reprezentativan primjer koji govori u prilog formiranju zasebne humanitarne profesije jest internetski portal *reliefweb* dostupan na stranici <https://reliefweb.int/>. Osim vijesti i korisnih informacija iz svijeta humanitarizma, ovaj portal ima zasebnu rubriku za pretraživanje poslova koja na svakodnevnoj bazi objavljuje natječaje za posao u brojnim humanitarnim organizacijama s misijama u gotovo svim dijelovima svijeta.

su nastojale zaštititi sebe i vlastitu reputaciju (usp. Barnett 2010). S druge strane, u kontekstu razvoja neprofitnog sektora, donatori su počeli osiguravati sve više bespovratnih sredstava većem broju organizacija, a zauzvrat su očekivali efektivnu distribuciju pomoći i vjerodostojno izvještavanje (usp. Barnett 2005).

U okružju koje su odredile nove formulacije humanitarizma, "komodifikacije humanitarnih vrijednosti" (Slim 1997, prema Barnett 2011:216) i sve popularniji modeli iz poslovnog sektora (koje je humanitarizam prigrio), korisnici pomoći postali su nešto poput potrošača čija se prava mogu usporediti s obvezama ugovora koji naručitelj potpisuje s pružateljem usluge, osim u onom aspektu koji se odnosi na mogućnost pritužbe ako pružatelj usluge (pomoći) zakaže (Barnett 2011:214). U cijeloj toj priči, zaključuje Barnett, ima dosta ironije. Naime, u istom trenutku kad se povezao s politikom, humanitarizam se profesionalizirao i krenuo provoditi novouspostavljena pravila. Paradoksalno, taj manevar ostavljao je dojam depolitiziranosti i tako istisnuo važnost povijesti i odnosa moći koji su isprva prouzrokovali stradanje, a na politiku se počelo gledati kao na tehniku koja pomaže širenju i provedbi humanitarnih programa (ibid.:213).

STRUKTURA I POLITIKA SLAVONSKOBRODSKOG KAMPA ZA IZBJEGLICE

Kao što sam spomenula na početku, u jesen 2015. zaposlila sam se u neprofitnoj organizaciji na jednom od humanitarnih programa⁷ u Zimskom prihvatno-tranzitnom

---

⁷ U tzv. NGO kontejnerima u "uredskom" dijelu kampa, svoje mjesto pronašle su brojne međunarodne i nacionalne nevladine organizacije. Neke od njih deklarirale su se ponajprije kao humanitarne organizacije poput Hrvatskoga Crvenog križa koji je imao upravljačku ulogu u koordinaciji i distribuciji humanitarne pomoći, a aktivnostima u kampu priključile su se i aktivističke nevladine organizacije poput Centra za mirovne studije i tad uspostavljene platforme civilnog društva Inicijative Dobrodošli!. Među drugim humanitarnim akterima važno je spomenuti CARITAS, Humanitarnu udrugu Remar Croatia, Hrvatski pravni centar (HPC), Hrvatsku strukovnu udrugu sudskih tumača (HSUST), *Samaritan's Purse*, JRS (*Jesuit Refugee Service*), Savez baptističkih crkava u RH, *Save the Children* te organizacije MAGNA, ADRA (*Adventist Development and Relief Agency*) i IHA (*Intereuropean Human Aid Association*). Osim nevladinih organizacija, aktivne su bile i UN-ove agencije poput UNHCR-a i UNICEF-a (zajedno sa svojim provedbenim partnerima) i Međunarodna organizacija za migracije, IOM (koja je u rujnu 2016. postala UN-ova agencija za migracije). Organizacije su se međusobno podijelile oko pružanja pomoći tako da je svaka organizacija provodila specifičan program (rad s djecom, distribucija odjeće i hrane, spajanje obitelji i sl.) nastojeći ne ulaziti jedna drugoj u uže područje rada, što je ostavljalo dojam visoko organiziranog sustava humanitarne pomoći. Upravo je okružje menadžerske humanitarnosti u Slavanskom Brodu, kao i činjenica da sam i sama bila zaposlena na programu međunarodne organizacije koja se profesionalno bavi humanitarizmom, potaknulo istraživački interes za transformacijama i kontradikcijama humanitarnog rada. U skladu s tim, provedeni intervjui i

centru u Slavonskom Brodu gdje sam boravila od prosinca 2015. do travnja 2016. godine. Istraživačke spoznaje i impresije upućuju na to da su politički i ekonomski aspekti humanitarizma bitno odredili dinamiku rada u ovom kampu. Usvajanje poslovnih procesa u skladu s transformacijama humanitarizma koje sam opisala u prethodnom poglavlju, komodifikacija humanitarne pomoći i proces nadvladavanja proturječnosti između pomoći i posla pokazali su se najizraženijim sastavnicama rada.

Prije svega, važno je spomenuti mnogima dobro poznatu činjenicu da grad Slavonski Brod već godinama bilježi visoku stopu nezaposlenosti i radne emigracije te da je u izbjegličkom kampu tijekom tih pet do šest mjeseci dnevno radilo oko stotinu ljudi iz lokalnog područja. Broj svih humanitarnih radnika od studenoga 2015. do ožujka 2016. (do zatvaranja balkanskog koridora)⁸ kretao se između 200 i 300 osoba dnevno.⁹ Dio lokalno regrutiranih zaposlenika bio je angažiran preko državne mjere zapošljavanja "javni radovi" na minimalnim plaćama, što je ponekad bio jedini izvor prihoda za cijelu obitelj. Među kolegicama u timu bilo je nekoliko medicinskih sestara koje se nisu mogle zaposliti, ili su mjesecima čekale odrađivanje stručne prakse u lokalnim bolnicama. Osim lokalnog stanovništva, u kampu su bili zaposleni i humanitarci iz drugih hrvatskih gradova, pa i drugih zemalja. Oni su iznajmljivali hotelske sobe, apartmane, kuće i stanove u gradu i, logično, koristili lokalne službe i ugostiteljske usluge. Izbjeglički kamp, premda je omogućavao iznimno prekarno zaposlenje, u tom je kratkom razdoblju osiguravao financijsku dobit i "življi" društveni život. Kazivačica podrijetlom iz Slavonskog Broda na sljedeći način opisuje grad u vrijeme kampa:

"Kafići su produžavali radno vrijeme – srijedom se radilo do 4:00 u Kući piva! Ugostitelji su profitirali... Nekako od tog kampa grad je stvarno živnuo i meni je tad bilo u redu zamislit sebe da živim u jednom takvom gradu."¹⁰

---

etnografska analiza odnose se na profesionalne oblike humanitarizma i kontradiktornu spregu pomoći i biznisa koja je određivala dinamiku i organizaciju rada u slavonskobrodskom kampu.

⁸ Balkanskim koridorom može se smatrati međudržavno koordiniran izbjeglički koridor, koji se, premda slijedeći pseudopravna pravila i njihove stalne promjene u svakoj državi kroz koju je prolazio (Hameršak i Pleše 2017a:19), odnosio na organizirani tranzit izbjeglica od grčko-makedonske do slovensko-austrijske granice, a koji je u Hrvatskoj funkcionirao prebacivanjem izbjeglica vlakom prema Sloveniji. Premda nikad nije službeno priznat kao humanitarno-tranzitni koridor, može se kazati da je organizirani izbjeglički tranzit trajao od sredine rujna 2015. do sredine ožujka 2016. nakon što su čelnici država koje su sudjelovale u balkanskom koridoru proglasili ponovno uvođenje Schengena i posljedično zatvaranje humanitarnog koridora (Santer i Wriedt 2017:147, za više informacija o koridoru vidi Kasperek 2016). Nakon toga, kamp je nastavio s radom sve do sredine travnja 2016. godine, ali je, zbog zaustavljenog prolaza ljudi, u posljednjih mjesec dana značajno smanjio broj radnika.

⁹ Prema internim zapisnicima redovitih koordinacijskih sastanaka Zimskoga prihvatno-tranzitnog centra za migrante Republike Hrvatske.

¹⁰ D. T., 11. 11. 2018.

Izbjeglički kamp u Slavonskom Brodu djelovao je u raznim formama izbjegličkog tranzita od 3. studenoga 2015. do 15. travnja 2016. godine.¹¹ Koncept krize dominirao je interpretacijom situacije, bilo da se kriza nazvala izbjegličkom, migrantskom, humanitarnom, krizom europskog sustava azila ili nekim od drugih naziva koji su se u to vrijeme pojavljivali iz akademskog, humanitarnog, aktivističkog i državnog diskursa. Organizacije koje su radile u kampu, zajedno s državnim i lokalnim službama, koristile su se smjericama za postupanje u krizi, a donacije i sredstva za provedbu projekata prikupljali su se na osnovi opisa koji su se odnosili na hitnost situacije u kojoj su pružanje pomoći i zaštita prava shvaćeni kao nužnost. Drugim riječima, premda je pružanje pomoći zaista bilo nužno i u mnogim je situacijama značilo spašavanje nečijeg života, takva je perspektiva istisnula političko i pravno tumačenje značenja humanitarnog koridora i masovnoga izbjegličkog tranzita kojima smo svjedočili tih mjeseci. Uzimajući u obzir da je biološki život postao univerzalni princip koji regulira politike humanitarizma (Petrović 2016:322) i da su humanitarne i sigurnosne prakse slavonskobrodskoga izbjegličkog kampa bile sustavno povezane, naglasak je bio na preživljavanju u tranzitu, a humanitarni rad odnosio se gotovo isključivo na nepristrano pružanje pomoći. U tom smislu, državne službe koje su upravljale kretanjem i boravkom migranata odnosile su se prema zagovaranju prava u području azila i kritici migracijskih politika kao prema prijetnji uspostavljenom poretku kampa. S obzirom na te uvjete, sve organizacije koje su radile na humanitarnim programima morale su se pažljivo pozicionirati i voditi računa o ponašanju svojih zaposlenika kako ovi ne bi ugrozili uspostavljenom hijerarhiju i riskirali zabranu rada u kampu. To je, paradoksalno, značilo da su organizacije koristile politiku i odnos s državom za izgradnju apolitičnog kodeksa ponašanja. Pritom, radnici su bili pod konstantnim pritiskom zbog mogućih posljedica ako bi prekršili pojedino pravilo ili postupili mimo protokola, čak i onda kad bi takvo postupanje bilo u najboljem interesu osoba u izbjegličkom kampu.

Primjer koji zorno oslikava potonje konstatacije jest zabrana pristupa jednom od sektora koji su činili prostorno-smještajne jedinice kampa, a poslije i zabrana pružanja korisnih informacija migrantima zatvorenima u prvom i trećem sektoru. Jednom prilikom, koordinatorica programa na kojem sam radila vratila se s redovnoga koordinacijskog sastanka i prenijela nam uputu Ministarstva unutarnjih poslova RH koja svim zaposlenicima i volonterima (osim pripadnicima Hrvatskoga Crvenog križa) zabranjuje da se približe

---

¹¹ Za detaljniji opis kampa, načina na koji je funkcionirao i prijepora na koje su nailazile druge istraživačice vidi tekst "Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske: etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice" (Hameršak i Pleše 2017b:101–132). Za podatke o "prisilnom zaustavljanju i duljem ili kraćem zatvaranju" u slavonskobrodskom kampu, a iz čega se može zaključiti da je imao "isključivo tranzitni karakter u doslovnom smislu" samo u jednom kratkom razdoblju (Hameršak i Pleše 2017a:25), vidi *ibid.*:24–34.

trećem sektoru kampa (koji je posljednjih mjeseci kampa služio za “smještaj” migranata koji su se zatekli u Hrvatskoj nakon zaustavljanja tranzita balkanskim koridorom) pa čak i da zadržavaju pogled s vanjske strane žičane ograde prema unutrašnjosti sektora dok prolaze kampom. Ako bi radnici prekršili uputu, organizaciji je prijetila obustava rada u centru, a sami su radnici riskirali pritvor ili neki drugi oblik kazne, makar nikad nije razjašnjeno o kakvoj je kazni bila riječ niti koji je zakon predviđao takvu praksu. Često smo među sobom komentirali da je ovaj centar uspostavio svoje zakone i pravila i da je oformio zaseban svijet koji smo samo mi, humanitarci, i policija, mogli razumjeti. Ograničenja i zastrašivanje nisu prestali ni nakon što nam je omogućen pristup trećem (kasnije i prvom) sektoru. Tada smo dobili uputu da ne smijemo razgovarati s osobama zatvorenima u sektoru o mogućnosti podnošenja zahtjeva za međunarodnu zaštitu i informirati ih o činjenici da, ako to ne naprave prije nego što se kamp službeno zatvori, riskiraju detenciju i smještaj u centar zatvorenog tipa – Prihvatni centar za strance Ježevo, poznat i kao deportacijski centar. Prema neformalnim informacijama iz kampa, direktivu je i u ovom slučaju uputilo Ministarstvo unutarnjih poslova predstavnicima svih organizacija koji su je beskompromisno prenijeli svojim zaposlenicima. Naša je pomoć bila ograničena na program predviđen mandatom i projektnim prijedlogom organizacije (npr. zaštita djece, distribucija odjeće, zdravstvena zaštita) bez obzira na to jesmo li, u ovom specifičnom trenutku pred zatvaranje kampa, širenjem informacija o sustavu azila i načinu na koji funkcionira detencijski centar mogli više, ili bolje, pomoći osobama u kampu. Iz toga proizlazi da je provedbu humanitarnih programa u slavonskobrodskom kampu bitno uvjetovala sigurnosna dimenzija azilantske i migracijske politike stvarajući tako humanitarno-sigurnosnu upravljačku osovinu oko koje su se formirala pravila rada i, premda arbitrarno, određivale granice dopuštenog i nedopuštenog ponašanja humanitaraca.

EKONOMIJA HUMANITARNE POMOĆI

Do zatvaranja balkanskog koridora u ožujku 2016. godine u ovaj kamp stizalo je nekoliko vlakova i tisuća ljudi dnevno, uz kratkotrajno zadržavanje i ukrcaj na vlak za Sloveniju. Izlazak iz vlaka kontrolirala je policija u suradnji s Hrvatskim Crvenim križem, koji je radio prvu procjenu ranjivosti i usmjeravao ljude u daljnjem prolasku kroz kamp, najprije na postupak registracije kojim je upravljala policija, odnosno Ministarstvo unutarnjih poslova, a zatim u distribucijski šator gdje su ih međunarodne i hrvatske nevladine organizacije opskrbljivale humanitarnom pomoći. Distribucijski prostor bio je organiziran prema sadržaju pomoći, a svaki “štant” nudio je nešto specifično, poput odjeće za odrasle i djecu, higijenskih paketa, hrane za odrasle i za malu djecu, cipela,

šalova, kapa i rukavica, deka, putnih torbi itd. Svaki štand pripadao je drugoj organizaciji, a svaka organizacija oglasila je donatora. Radnici (volonteri i zaposlenici humanitarnih organizacija) nosili su fluorescentne prsluke u bojama pripadajuće organizacije. Sjećam se policijskog službenika koji je u šali uzviknuo: “*Shopping, shopping* je počeo”, referirajući se na pomalo apsurdnu situaciju u kojoj smo se našli, gledajući izbjeglice kako pokušavaju doći do odgovarajućeg komada odjeće i humanitarce kako jure za njima pokušavajući im ponuditi uslugu organizacije za koju su radili, kao da baš njihova ponuda osigurava najadekvatniji oblik pomoći. Na primjer, ako su se distribuirali prehrambeni paketi složeni prema dječjoj dobi, to je značilo da su radnici morali prepoznati potencijalne korisnike, promovirati svoje proizvode i ponuditi uslugu dječje hrane roditeljima koji su žurno prolazili kampom prema vlaku. Brzi prolazak kampom, stres u uvjetima masovne izmještenosti i nepoznavanje arapskog, perzijskog, pašto ili drugog jezika na kojem se moglo komunicirati s izbjeglicama, zasigurno nisu bili uvjeti koji bi doprinijeli efikasnosti “konzumne dinamike” (Škokić i Jambrešić Kirin 2017:92) u odnosu “davanja” i “primanja” pomoći. Iako cilj nije bila prodaja usluga, taj je posao zahtijevao gotovo identičnu poduzetničku kreativnost i dovitljivu promidžbu poput one iz uslužnog sektora.

Iz kampa pamtim mnoštvo neočekivanih situacija kao što su kompetitivni, umalo i rivalski odnosi među humanitarcima, pogotovo kad je riječ o organizacijama koje su provodile iste ili slične programe. Humanitarci su morali distribuirati što više “pomoći” i adekvatno zabilježiti brojku podijeljenih paketa ili drugih, nematerijalnih oblika podrške u svojoj izvještajnoj statistici, i pritom dosljedno slijediti pravila koja su dirigirali upravitelji kampa. Ponekad se događalo da se dvije organizacije ne slažu u procjeni ranjivosti, načinu postupanja ili da naprosto obje organizacije žele pružiti pomoć istoj skupini izbjeglica, zbog čega je dolazilo do povremenog nadmetanja. Na primjer, razgovarajući s jednom od kazivačica, prisjetile smo se odnosa među radnicama dviju organizacija čiji je temeljni zadatak bio pružati podršku maloj djeci i majkama. S obzirom na to da su provodile vrlo sličan program u istom humanitarnom šatoru, u trenutku kad bi kolegice jedne organizacije preuzele dijete i majku na skrb – odnosno smjestile djevojčicu ili dječaka na stol za presvlačenje i potražile odgovarajuće pelene i odjeću, a majku uputile da sjedne i nakratko se odmori – dok im je kolegica iz suparničke organizacije okrenuta leđima, pripadnice druge organizacije provele bi informativan razgovor s tom majkom i zabilježile ga u svojoj izvještajnoj statistici kao “pruženu podršku”. To je, dakako, potpirivalo suparnički odnos, a radnice dovodilo pred etičke dileme o načinu izvještavanja, odnosno problemu dupliciranja, i potencijalno stvaralo pritisak zbog manjeg broja distribuirane pomoći u izvještajnim formularima. Do nadmetanja je dolazilo i među organizacijama čiji se programi nisu preklapali, a najčešće ih je prouzrokovala želja za stjecanje boljeg položaja u društvenoj, političkoj i poslovnoj hijerarhiji ovog kampa:

“Kao da radimo u firmi s pet drugih firmi. Mi radimo na istom projektu i imamo zajednički cilj, ali pusti ti to; nosimo drugačije majice, drugačije boje i nećemo dijeliti sve između sebe i drugih.”¹²

Kompetitivna narav odnosa među organizacijama bila je, najčešće, rezultat donatorskih politika i mandata organizacija koje su diktirale sadržaj humanitarne podrške i/ili paketa. Cilj humanitaraca bio je pružiti pomoć, ali tako da podijele što veći broj usluga i opskrbe što veći broj izbjeglica “svojim” paketima pomoći, pritom pravdajući bespovratna sredstva donatora koji su financirali program. Evidencije i izvještaji izrađivali su se na dnevnim, tjednim i mjesečnim razinama i služili su uglavnom kao indikatori koji upućuju da je, s obzirom na velik broj izbjeglica kojima je pružena pomoć, takva usluga i dalje potrebna. Ako su se izvještaji činili iole nedovoljnima, radnike se upozoravalo na važnost vođenja redovitih, vjerodostojnih i mjerljivih bilješki o “distribuiranoj pomoći”. Ti procesi kreirali su radnu svakodnevicu i definirali pristup radu, teme sastanaka i neformalnih razgovora u sklopu redovitih brifinga humanitarnih organizacija. Osim toga, riječ je bila o brzom prolazu ljudi i potrebi za efikasnom distribucijom u okolnostima tranzita. Još je važnije naglasiti da su rad kampa, odgovarajuća pozicija organizacije i bolji rezultati u izvještajnim statistikama za mnoge humanitarce značili produljenje ugovora.

HUMANITARNI RAD KAO POSAO

Iako je najčešća pretpostavka o humanitarnom radu to da je emocionalno iznimno zahtijevan, jer podrazumijeva angažman s ranjivim društvenim skupinama poput izbjeglica i migranata, etnografija rada u humanitarnom sektoru govori u prilog tomu da se zahtjevnost takvog angažmana odnosila i na nastojanja zaposlenika da ostanu dosljedni nerijetko ograničavajućim protokolima i zabranama te da savladaju pravila ekonomije kampa i menadžerske vještine kako bi koordinirali svoje timove i implementirali projekte, bez obzira na to je li to značilo da će adekvatno odgovoriti na potrebe migranata. Nezadovoljstvo i negativni osjećaji među radnicima u kampu često su bili posljedica takvih ograničenja i hijerarhijskog odnosa unutar organizacije koji su mogli spriječiti pomoć ili poremetiti način i doseg pomaganja:

“Ljudi se sa svih strana osjećaju frustriranim. Ograničava te birokracija, u biti pravila kojih se moraš držati. (...) Čini mi se da većina, pogotovo najveće organizacije, posluju samo zbog sebe. Velika birokratska mašina. Neke druge organizacije su imale puno više... Na licu mjesta si mogao odlučit

---

¹²D. T., 11. 11. 2018.

što je potrebno, a što nije potrebno. (...) Kod nas, izvan projekta, ne možeš apsolutno ništa bez obzira na to što ti vidiš da nekome nešto treba.”¹³

Uzimajući u obzir da je bila riječ o plaćenom radu – taj je posao za neke značio napredak u karijeri, dok je za druge, najčešće lokalne radnike, bio izvor egzistencijalne, makar privremene, sigurnosti – sposobnost zaposlenika da ispuni zahtjeve svojih nadređenih, nadvlada antagonizam između pomoći i posla te nastavi distribuirati pomoć u potresnim uvjetima izbjegličkog kampa smatrala se profesionalnim ponašanjem, a ta osoba izvrsnim radnikom. Premda su se nekim humanitarcima mogli doimati neočekivanima, važno je istaknuti da su ove izazove iskusniji humanitarci vidjeli kao uobičajene i poznate procese pomagačke industrije. Štoviše, jedan od mojih sugovornika pojašnjava da je tendencija prema interpretaciji ovog angažmana kao posla radije nego filantropijskog pothvata pojedinca ili zadovoljenje njegove potrebe za pomaganje drugima (usp. Malkki 2015) ujedno metoda kojom se radnici nastoje zaštititi od profesionalnog sagorijevanja, umora od suosjećanja (usp. *ibid.*), socijalne bliskosti ili pak suočavanja s nezadovoljstvom korisnika pomoći ako nisu uspjeli zadovoljiti njihove potrebe:

“To treba shvatiti kao posao. Jedan od razloga što ja kod ljudi imam prolaz je što im odmah objasnim da sam ja radnik, zaposlen. (...) za svoj posao imam platu i ako dobro radim svoj posao sam sretan. Slučajno, ovaj posao je takav da vi dobivate nešto što se zove humanitarna pomoć.”¹⁴

Iz toga je moguće zaključiti da se profesionalnost humanitarnog rada u slavonskobrodskom kampu očitovala, osim u opisanoj političko-ekonomskoj strukturi humanitarne pomoći, u osobnim vještinama radnika da kontroliraju afektivna stanja i maksimalno racionaliziraju svoj odnos s primateljima pomoći, tretirajući ih pritom kao korisnike usluge za čiju kvalitetu ne mogu u potpunosti snositi odgovornost. Ako se habitus profesionalnoga humanitarnog radnika gradi na osnovi racionalizacije pomoći, koja, kao što sam prikazala u tekstu, ima brojne negativne učinke, pitanje na koje preostaje odgovoriti jest kako se radnici, na osobnoj razini, prilagođavaju ili odupiru zahtjevima autoritarne humanitarne politike i u kojim je aspektima transformacija humanitarizma odraz opće transformacije rada u postindustrijskoj ekonomiji.

---

¹³ K. B., 15. 11. 2018.

¹⁴ M., 10. 11. 2018.

ZAKLJUČAK

Iako se isprva pojavljivao kao skup osjećaja i imperativ o moralnoj odgovornosti za pomaganje drugima, humanitarizam se, od 1990-ih godina naovamo, transformirao u gotovo ideološki projekt brige o žrtvama rata, prisilne raseljenosti, prirodnih katastrofa i, općenito, populacija kojima je ugrožen život, pritom usvojivši diskurs menadžerskog poslovanja koje teži učinkovitosti i optimalizaciji odnosa davanja i primanja pomoći. Premda se još uvijek doživljava kao nepristran sustav međunarodne pomoći i dobrotvornih organizacija, sve je jasnija politizacija humanitarne pomoći, birokratizacija organizacija i naginjanje prema percepciji o humanitarnom radu kao o biznisu (usp. Weiss 2013). Manifestacije međunarodne humanitarne politike u slavonskobrodskom kampu najbolje se očituju na primjerima organizacije pomaganja primjenom neoliberalnih poslovnih procesa kao što su komodifikacija humanitarne pomoći i kompetitivni odnosi među humanitarcima, ali i u primjerima koji upućuju na ovisnost humanitarnog djelovanja o političkim akterima i procesima sekuritizacije suvremenih migracija i izbjeglištva. Iako je preobrazba humanitarizma, između ostalog, nastojala minimalizirati negativne učinke neorganizirane distribucije humanitarne pomoći, prouzrokovala je pojavu u kojoj se humanitarci sve više fokusiraju na provedbu projekata nego na zadovoljenje potreba korisnika pomoći. Međutim, vrlo heterogenu skupinu ljudi koji rade u humanitarnom sektoru najčešće se reprezentira kroz prizmu humanitarne ideologije, a ne kroz prizmu egzistencijalnih, radnih i osobnih aspekata. Članak stoga sugerira da razumijevanje humanitarnog rada zahtijeva pomnu analizu radnih iskustava, koja bi doprinijela interpretaciji, potvrdi ili negaciji pretpostavke o humanitarcima kao nepristranim dobročiniteljima i apolitičnim filantropima koji se nesvjesno nalaze u poziciji moći.

LITERATURA

- BARNETT, Michael. 2005. "Humanitarianism Transformed". *Perspectives on Politics*, vol. 3/4:723–740. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592705050401>
- BARNETT, Michael. 2010. *The International Humanitarian Order*. London – New York: Routledge.
- BARNETT, Michael. 2011. *Empire of Humanity. A History of Humanitarianism*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- BORNSTEIN, Erica i Peter REDFIELD. 2010. *Forces of compassion. Humanitarianism between ethics and politics*. Santa Fe: School for Advanced Research Press.
- DUFFIELD, Mark. 2012. "Challenging environments: Danger, resilience and the aid industry". *Security Dialogue*, vol. 43/5:475–492. DOI: <https://doi.org/10.1177/0967010612457975>

- ESCOBAR, Arturo. 1995. *Encountering development: making and the unmaking of the third world*. New Jersey: Princeton University Press.
- FASSIN, Didier. 2007. "Humanitarianism as a Politics of Life". *Public Culture*, vol. 19/3:499–520. DOI: <https://doi.org/10.1215/08992363-2007-007>
- FASSIN, Didier. 2012. *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present*. Translated by Rachel Gomme. Berkeley – Los Angeles: California University Press.
- HAMERŠAK, Marijana i Iva PLEŠE. 2017a. "Zarobljeni u kretanju: o hrvatskoj dionici balkanskoga koridora". U *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*, ur. Marijana Hameršak i Emina Bužinkić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 9–40.
- HAMERŠAK, Marijana i Iva PLEŠE. 2017b. "Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske: etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice". U *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*, ur. Marijana Hameršak i Emina Bužinkić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 101–132.
- HARDT, Michal i Antonio NEGRI. 2010. *Imperij*. Preveo Živan Filipi. Zagreb: Multimedijalni institut.
- HARRELL-BOND, Barbara. 2002. "Can Humanitarian Work with Refugees be Humane?". *Human Rights Quarterly*, vol. 24/1:51–85. DOI: <https://doi.org/10.1353/hrq.2002.0011>
- KAMAT, Sangeeta. 2004. "The privatization of public interest: theorizing NGO discourse in a neoliberal era". *Review of International Political Economy*, vol. 11/1:155–176. DOI: <https://doi.org/10.1080/0969229042000179794>
- KASPAREK, Bernd. 2016. "Routes, Corridors, and Spaces of Exception. Governing Migration and Europe". *Near Futures Online. Issue No. 1 – Europe at a Crossroads: Managed Inhospitability*. <http://nearfuturesonline.org/routes-corridors-and-spaces-of-exception-governing-migration-and-europe> (pristup 1. 9. 2019.)
- MALKKI, Liisa H. 1992. "National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees". *Cultural Anthropology*, vol. 7/1: 24–44. DOI: <https://doi.org/10.1525/can.1992.7.1.02a00030>
- MALKKI, Liisa H. 1996. "Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization". *Cultural Anthropology*, vol. 11/3:377–404. DOI: <https://doi.org/10.1525/can.1996.11.3.02a00050>
- MALKKI, Liisa H. 2015. *The need to help: the domestic arts of international humanitarianism*. Durham – London: Duke University Press.
- PETROVIĆ, Duško. 2016. *Izbjeglištvo u suvremenom svijetu. Od političkoteorijskih utemeljenja do biopolitičkih ishoda*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- PETROVIĆ, Duško. 2017. "Humanitarno izuzeće: normalizacija suspenzije prava u kampu i koridoru". U *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*, ur. Marijana Hameršak i Emina Bužinkić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 41–58.

- POZNIAK, Romana i Duško PETROVIĆ. 2014. "Tražitelji azila kao prijetnja". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 26:47–72. DOI: <https://doi.org/10.17234/SEC.26.3>
- SANTER, Kiri i Vera WRIEDT. 2017. "(De-)Constructing Borders. Contestations in and Around the Balkan Corridor in 2015/16". *Movements*, vol. 3/1:141–150. <https://movements-journal.org/issues/04.bewegungen/10.santer,wriedt--de-constructing-borders.html> (pristup 1. 9. 2019.)
- SONTAG, Susan. 2005. *Prizori tuđeg stradanja*. Prevela Božica Jakovlev. Zagreb: Algoritam.
- ŠKOKIĆ, Tea i Renata JAMBREŠIĆ KIRIN. 2017. "Shopping centar nenormalne normalnosti: etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavanskom Brodu". U *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*, ur. Marijana Hameršak i Emina Bužinkić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 81–100.
- TICKTIN, Miriam. 2014. "Transnational Humanitarianism". *Annual Review of Anthropology*, vol. 43:273–289. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102313-030403>
- WEISS, Thomas G. 2013. *Humanitarian Business*. Cambridge: Polity Press.
- WERKER, Eric D. i Faisal Z. AHMED. 2008. "What Do Nongovernmental Organizations Do?". *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 22/2:73–92. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.22.2.73>

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)